

ІВАН КАЛИНОВИЧ: ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ

Минає сто двадцять років від дня народження відомого українсько-го бібліографа, журналіста, видавця й громадсько-політичного діяча початку ХХ ст. Івана Титовича Калиновича (1884—1927). Однак вивчення його наукової спадщини далеко не співмірне з тим значенням, яке вона відіграла і далі відіграє у розвитку різних галузей українознавства. Глибшого дослідження вимагає і життєпис І. Калиновича, окремі сторінки якого, через брак у львівських архівах його особистих документів — метрикального і свідоцтва про освіту, власноруч написаної автобіографії, родинних фотографій тощо, не мають документального підтвердження*. Наприклад, сама дата народження вченого донедавна значилась 1885 р., а за найновішими дослідженнями, — 1884-м¹. Невідомо також, де у Львові проживав Калинович з батьками, у котрій з гімназій починав навчання, чи був він єдиним сином, чи, може, мав ще братів або сестер**. Немає також відомостей про долю сина І. Калиновича Мирона після 1940 р. (до цього часу він проживав з матір'ю Євгенією Калинович і сестрою Надією у Львові (чи, може, в Золочеві?). Головні віхи життя і творчості вченого усталені згідно з датуванням його численних видань і публікацій, свідчень сучасників про нього, відгуків преси про його діяльність, що збереглися у його величезній архівній спадщині.

* За припущенням Ярослава Сеніка, одного з найбільш авторитетних нині дослідників архівної спадщини І. Калиновича, особисті й родинні документи вченого, фотоальбоми, листи та інші матеріали могли зберігатися у його родині, яка під кінець Другої світової війни емігрувала до Канади. Деякі з цих документів були передані для дослідження і публікації професору Іллінойського університету (США) Дмитрові Штогрину. Спроба Я. Сеніка здобути докладнішу інформацію про долю цієї частини архіву вченого від внука Калиновича Ігоря Гаврачинського для повернення до Львова не увінчалася успіхом.

¹ Див.: Сенік Я. Калинович Іван Титович // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника під ред. М. М. Романюка. — Львів, 1994. — Вип. 1. — С. 85—87; його ж. Основні дати життя Івана Калиновича // Інвентарний опис особистого архіву Івана Калиновича. — Львів, 1998. — С. 10—11.

** У щоденнику І. Калиновича, який він, проживаючи у Бориславі, вів з 4 вересня по 15 грудня 1909 р., під датою 18 жовтня є запис: „Прийшли листи. Писали: Стефко брат, посол Лукашевич [...], швагер Шанковський [Виділено нами.— М. В.]. Виликає запитання, чи ця інформація могла б стосуватися рідного брата І. Калиновича, а також чоловіка його сестри?

Коли йдеться про вивчення життєвого і творчого шляху вченого, то не треба забувати про не такі вже й численні, однак цікаві та цінні прижиттєві матеріали про його діяльність, які він дбайливо збирав². Це переважно відгуки про перші переклади з іноземних літератур, журнальні статті та кореспонденції бібліографічного характеру тощо. Перший серйозний, науково об'єктивний огляд життя і творчості І. Калиновича зробив В. Дорошенко у великому некролозі вченого, опублікованому у київському книгознавчому журналі „Бібліологічні вісті“³. Автор подав основні життєписні відомості, вказав на контроверсійність політичних поглядів І. Калиновича, уперше оглянув його літературну, журналістську і видавничу діяльність, наголосивши на тому великому життєвому і творчому подвигу, яким була невсипуща бібліографічна праця дослідника, описав також основні архівні бібліографічні картотеки, що їх учений упорядкував за хронологічним, алфавітним і систематичним [тематичним] поділом, з яких найбільш опрацьованою і повною В. Дорошенко уважав першу з них, дві інші — зі значними пропусками, включенням чужих матеріалів. Загальна кількість зібраних в архіві бібліографічних карток, за В. Дорошенко, становила близько трьохсот тисяч.

Ця класична вже нині стаття на довгі роки стала чи не єдиним джерелом життєписних відомостей про І. Калиновича, оскільки після її публікації у науковій калиновичіані настала довга перерва. У Західній Україні до 1939 р. це, можливо, зумовлено відходом І. Калиновича під кінець життя від українських національних організацій і товариств та переорієнтацією на співпрацю з КПСГ (КПЗУ) та її виданнями. А в радянський час, зокрема у післявоєнні роки, — негативним ставленням тоталітарного режиму до Калиновича — діяча ЗУНР, автора багатьох українознавчих бібліографічних праць та журнальних публікацій, які цілковито були вилучені з наукового обігу і заховані у спецфонди. Туди потрапила і частина його архіву.

Перші спроби продовжити вивчення творчості І. Калиновича почали з'являтися щойно в 1960-х рр. Ними були, головню, статті подішнього завідувача відділу бібліографії Львівської наукової бібліотеки АН УРСР Михайла Гуменюка, а саме: „Бібліографічна діяльність І. Калиновича“⁴, „І. Т. Калинович як бібліограф“⁵, „Видатний книгознавець (І. Т. Калинович)“⁶, „Трудівник на ниві української бібліографії (І. Т. Калинович)“⁷. Відомий дослідник історії української бібліографії, М. Гуменюк добре знав творчість Калиновича, однак з цензурних міркувань у статтях зосереджував увагу головню на тих його працях, у яких уперше бібліографувалась українська соціалістична й комуністична література (замовчуючи, звичайно, те, що ці праці виконувались на замовлення М. Грушевського). З другого боку, важливим був сам факт звернення

² Див.: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка НАН України (далі — ЛБН НАН України), від рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 1, 78 та ін.

³ Дорошенко В. Іван Калинович // Бібліологічні вісті.— 1927.— № 4.— С. 99—104, портр.

⁴ Жовтень.— 1960.— № 6.— С. 152—157.

⁵ Архіви України.— 1965.— № 6.— С. 52—55.

⁶ Літературна Україна.— 1966.— 29 листоп.

⁷ Жовтень.— 1970.— № 5.— С. 110—111.

М. Гуменюка до проскрибованої постаті І. Калиновича, прагнення донести до громадськості бодай обмежену інформацію про нього і його діяльність. Крім того, М. Гуменюк не побоювся сконтактуватися листовно з дочкою Калиновича Надією, яка проживала тоді в Канаді, — з проханням написати спогади про батька. Та, отримавши їх, надзвичайно теплі й цікаві, з новими подробицями про його життя і творчість, не наважився їх опублікувати. Можливо, що саме від дочки Надії дослідник отримав і фотографію І. Калиновича, яка збереглася в архіві Гуменюка і копією якої, на прохання М. Деркач, він передав Ю. Меженкові для його колекції матеріалів про визначних українських бібліографів, книгознавців, бібліотекарів. Принаймні в листі до М. Деркач від 30 жовтня 1959 р. Ю. Меженко просив передати М. Гуменюкові подяку за передане фото Калиновича⁸.

Збережений в архіві М. Гуменюка спогад дочки Калиновича Надії вже у час незалежності України опублікувала теперішня завідувач відділу бібліографії Львівської академічної бібліотеки Л. Ільницька⁹. Їй належить також огляд діяльності І. Калиновича як члена і секретаря Бібліографічної комісії НТШ і характеристика його взаємин з М. Грушевським в 1920—1921 рр. Ідеться про дві її розвідки — про роль НТШ у становленні української національної бібліографії¹⁰ та про внесок М. Грушевського у становлення українознавчої бібліографії¹¹.

У час незалежності з'явилися і деякі інші праці про Калиновича, зокрема стислий огляд його життєвого і творчого шляху, опублікований Я. Сенником в енциклопедичному збірнику „Українська журналістика в іменах“¹², а також його ґрунтовна розвідка „Бібліографія періодики в архіві Івана Калиновича“¹³. Обидві публікації засвідчують глибоке знання автором архівної спадщини вченого, здобуте за багато років її вивчення та опрацювання. Варто згадати також про висвітлення, на основі матеріалів архіву І. Калиновича, двох інших аспектів його діяльності, а саме книгознавчого та книговидавничого, у праці Марії Люзняка про роль науково-популярної книжки в житті українського суспільства кінця XIX — початку XX ст.¹⁴

Та все ж найбільшим досягненням у справі вивчення архівної спадщини І. Калиновича були її описи, пов'язані з вельми складною проблемою опрацювання матеріалів за умов розпорошеності по різних архів-

⁸ Листи Юрія Меженка до львів'ян.— Львів, 2002.— С. 209.

⁹ Ільницька Л. Спогад дочки І. Калиновича про батька // Збірник праць і матеріалів на пошану Лариси Іванівни Крушельницької.— Львів, 1998.— С. 309—314.

¹⁰ Ільницька Л. Україніка НТШ як джерело національної бібліографії // Бібліотека Наукового товариства ім. Шевченка: Книги і люди.— Львів, 1996.— С. 67—77.

¹¹ Ільницька Л. М. Грушевський і становлення українознавчої бібліографії в Науковому Товаристві ім. Шевченка у Львові // Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка.— Львів, 1998.— Вип. 6.— С. 47—53.

¹² Сенник Я. Калинович Іван Титович.— С. 85—87.

¹³ Див.: Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги: Доповіді та повідомлення Міжнародної наукової конференції 25—26 серпня 1995 р.— Львів, 1996.— С. 452—461.

¹⁴ Люзняк М. Українська науково-популярна книга кінця XIX — початку XX ст. як соціокультурний феномен: З історії виникнення та становлення.— Львів, 2000.— С. 268—276. Теж у статті: його ж. Іван Калинович — видавець і редактор: із спостережень над листами // Наукові зошити ЛНУ.— Львів, 2000.— С. 118—121.

них установах. Найбільший масив цієї спадщини (понад 135 тисяч карток) ще в 1940 р. дружина І. Калиновича Євгенія із сином Мироном передала до тодішнього Львівського філіалу бібліотеки АН УРСР (нині — Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі — ЛНБ НАН України), свідченням чого є збережений у фонді НТШ у Центральному державному історичному архіві України у Львові (далі — ЦДІА України у Львові), завізований В. Дорошенком, тодішнім директором бібліотеки, акт передачі. Отож немає сумніву, що ця передача, завдяки якій, власне, була врятована основна частина архіву Калиновича, відбулась саме завдяки сприянню В. Дорошенка. Щоправда, з цієї частини згодом вилучено і передано в ЦДІА України у Львові НТШівські матеріали до архіву, з якими потрапив ряд документів, що стосувалися діяльності І. Калиновича (також згаданий акт). Вони у ньому зберігаються досі.

Первісне опрацювання тієї частини архіву Калиновича, яка зберігається в ЛНБ ім. НАН України, ще в 1960-х рр. здійснив відомий вчений-архівіст Євген Гуменюк, а вдоскоалений сучасними науковими працівниками відділу рукописів бібліотеки згадуваним уже Я. Сенником та Марією Баран, опис цього архіву побачив світ 1998 р.¹⁵ Це зробило його доступним для наукового дослідження і використання. Відображені в описі бібліографічні картотеки, крім зібраних у ньому т. зв. особистих матеріалів І. Калиновича, охоплюють поазбучну бібліографію, бібліографію періодики, матеріали до всеукраїнської бібліографії з численними рубриками предметно-тематичної бібліографії, в яких відображено матеріали українською та іноземними мовами і які буквально приголомшують кількістю зібраної в них інформації. Бездоганний бібліографічний опис, великий науково-допоміжний апарат сприяють оперативності наукового пошуку в океані архівної спадщини І. Калиновича.

Невідоме походження ще однієї набагато меншої частини архіву вченого, переданої наприкінці 1940-х рр. до Львівського обласного архіву у вигляді 25 кілограмів „розпису“. Доступною для наукового дослідження ця частина стала завдяки фаховому її опрацюванню, яке під кінець 1960-х здійснив тодішній співробітник архіву Ігор Калинець, а також її описові у статті його та О. Куша — тодішнього директора архіву. Опублікована 1971 р.¹⁶, стаття дає повне уявлення про цю частину архіву та не надто велику (серед 11 000 карток) кількість матеріалів, що стосуються бібліографічних картотек вченого.

Як видно з наведеного огляду, досі не з'явилося ґрунтовної узагальнювальної розвідки, в якій було б охоплено весь науковий доробок І. Калиновича, збережений як у друкованій, так і в архівній його спадщині. Нереально зробити це й у нашій, обмеженій площезо статті. Тому, накресливши бодай у найбільш загальному вигляді життєписний шлях вченого, спробуємо спинитися на проблемно-тематичній і жанровій багатоаспектності найважливішого здобутку його життя — бібліографічної діяльності, вказати на джерела і методи здобування ним того

¹⁵ Інвентарний опис особистого архіву Івана Калиновича.— 211 с.

¹⁶ Калинець І., Куш О. Упорядкування документальних матеріалів особистого фонду І. Калиновича // Архіви України.— 1971.— № 1.— С. 52—58.

Іван Калинович. 1910-ті роки

великого обсягу бібліографічної інформації, яка жила друковані видання й публікації дослідника, безперервно збагачувала його неоціненні рукописні картотеки.

* * *

Життєвий і творчий шлях І. Калиновича був складний і суперечливий. Народився він у Львові 29 жовтня (листопада?) 1884 р. в сім'ї підприєємця у галузі будівництва залізничних колій. Середню освіту починав в одній з львівських гімназій, але у зв'язку з передчасною смертю батька (1897), продовжувати її довелося в учительській семінарії Тернополя. Звідси був виключений після арешту за участь в агітаційній роботі по селах. 1902 р. продовжив навчання у Заліщицькій учительській семінарії, яку закінчив 1904 р. До 1907 р. з перервами працював у сільських школах Галичини. В 1905 р. у дитячому журналі „Дзвінок“ (№ 2, 5) з'явилися перші спроби пера — вірш „До науки“ і нарис „Тарас Шевченко приятелем дитвори“. А за публікацію в 1907 р. вільнодумної кореспонденції про роль учителя в суспільстві¹⁷ його позбавили права вчителювати. Восени того ж року записався вільним слухачем філософського факультету Львівського університету, відвідувати який, проте, йому не довелося з матеріальних причин. У 1908 р., після закінчення однорічної практики при окружній дирекції пошт у Львові, дістав посаду поштового урядовця в місті Бориславі. Влітку того ж року побував у Брюсселі, де закінчив тримісячні курси при Міжнародному бібліографічному інституті, ознайомившись з основами теорії та методики бібліографічної роботи. Це відіграло вирішальну роль в становленні його як бібліографа, появи на сторінках львівських газет „Українське слово“, „Руслан“, „Діло“, „Неділя“ перших (у 1909—1912 рр.) кореспонденцій бібліографічного характеру — невеликих реєстрів літератури гуманітарного змісту, рецензій тощо. На архівній справі, в якій вони зібрані, рукою Калиновича написано: „Бібліографічні замітки (Дрібнички)“¹⁸.

1910 р. І. Калинович одружився з Євгенією Барчинською із Золочева. Попри чележку роботу на пошті та сімейні обов'язки, займається наполегливою самоосвітою, поглиблює знання іноземних мов, перекладає, зокрема, з польської та німецької літератур; включається у громадську й культурну роботу Борислава і його передмістя — Тустановичів, де проживав із сім'єю. В 1911 р. в читальні „Просвіти“ в Тустановичах виголосив доповідь „Маркіян Шапкевич та його значення для відродження Галицької України“¹⁹. Навесні 1912 р. в „Руському касині“ Тустановичів зробив огляд української літератури за 1911 р. з наголосом на єдності літературного і культурного процесу на всій етнічній території України²⁰. У 1911 і 1912 рр. з'явилися друком перші його переклади новел польських письменниць Б. Сіхульської („Неділя“, 1911, № 24, 48; 1912, № 6) та М. Родзевич („Руслан“, 1912, № 12). Окремими видання-

¹⁷ Промінь (Вашківці, Чернівецької обл.).— 1907.— 7 лип.

¹⁸ ЛНБ НАН України, від рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 36.

¹⁹ Там само.— Спр. 70, арк. 1—18.

²⁰ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі — ЦДА України у Львові), ф. 309, оп. 1, спр. 1395, арк. 1—21.

ми вийшла збірка перекладених ним новел С. Жеромського „Табу“, а також літературно-критичний нарис про нього. 1913 р. викристалізувалася виношувана ним і підтримана І. Франком ідея заснування в Бориславі видавництва, присвяченого популяризації найкращих творів світової літератури в українських перекладах. Для фінансового забезпечення видавництва, яке в 1914—1922 рр. працювало під назвою „Всесвітня бібліотека“, І. Калинович (обраний його редактором) організував акційну (уділову) спілку українців Борислава і Тустановичів. На капітал спілки, який в 1917—1918 рр. становив близько дев'яноста тисяч золотих корон²¹, з друкарні НТШ у Львові вийшло дванадцять випусків (у двадцяти номерах) першорядно виданих перекладів творів німецької, російської, французької, італійської літератур з ґрунтовними передмовами і примітками, а то й бібліографічними покажчиками до них. Це два випуски „Поезій“ Ф. Шіллера (1914), поема Гете „Герман і Доротея“ в перекладі І. Франка (1917), драматичні твори О. Пушкіна в перекладі, з передмовою і поясненнями І. Франка (1917), комедія Арістофана „Хмари“, перекладена І. Франком (1918), драматична поема Гуго фон Гофманстала „Смерть Таїта“ в перекладі О. Луцького (1918), французький епос „Пісня про Роланда“, перекладений В. Щуратом (1918) та інші. Вийшли також збірки новел і нарисів М. Яцкова „Далекі шляхи“ (1917), В. Короленка „Без язика“ (1918), „Нарис історії римської літератури“ Т. Франка (1921), політична розвідка Д. Донцова „Українська державна думка і Європа“ (1918) та інші праці українських авторів. Зберігся великий список підготовлених до друку „Всесвітньою бібліотекою“, але не виданих творів М. Гоголя, Вінї, Врхліцького, Кляйста, Вайльда, Франса та інших.

Події Першої світової війни, зокрема вимушена еміграція І. Калиновича разом з поштою до Відня, де він перебував до кінця 1916 р., ускладнили роботу вченого як редактора „Всесвітньої бібліотеки“: за цей час не вийшло жодного її випуску. Та в наступні роки він не припиняв роботи над її виданнями, склавши примітки до кількох перекладів і бібліографічні списки до збірки творів М. Яцкова, В. Короленка, праці Т. Франка з історії римської літератури, активно кореспондуючи з директором друкарні НТШ І. Криловським у справі видань бібліотеки²². А проте основний свій час тепер І. Калинович використовує для ознайомлення з діяльністю української еміграції Відня та визначними її представниками, а також з бібліотеками міста, зокрема — Віденською національною і бібліотекою Віденського університету та іншими відомчими і приватними бібліотеками, збираючи інформацію про книжкові та пресові „українки“. В архіві вченого збереглися тисячі зібраних ним тоді українськознавчих бібліографічних матеріалів з української та іноземної періодики XIX — початку XX ст., зокрема — про період 1914—1916 рр.²³ Збереглися і дбайливо оформлені вченим понад тисяча триста вирізок з української, російської, польської преси 1914—1920 рр.²⁴ і понад тисяча сімсот вирізок із понад ста шістдесяти газет

²¹ ЛНБ НАН України, від рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 20—35 та ін.

²² ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 146, арк. 1—33, 41—42 та ін.

²³ ЛНБ НАН України, від рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 477—588.

²⁴ Там само.— Спр. 589—591.

і журналів Австрії, Німеччини та інших країн Європи і Америки 1914—1916 рр. з найрізноманітнішою інформацією з історії та сучасності України — політики, науки, літератури, культури, воєнних подій на її території тощо²⁵. Понад двісті сорок аналогічних вирізок з газет Німеччини 1915—1916 рр. І. Калинович отримав від т. зв. газетного бюро Адольфа Шустермана у Берліні²⁶.

Цей величезний українознавчий матеріал став І. Калиновичу основним джерелом і стимулом для розгортання надзвичайно активної журналістської та бібліографічної діяльності. Якщо йдеться про журналістику Калиновича цих (як і пізніших) років, про яку, власне, досі не з'явилось окремого дослідження, то свої кореспонденції вчений публікував здебільшого у вигляді бібліографічно звірених і точних хронікальних повідомлень, більших чи менших статей з різних сфер життя українців — політики, економіки, міжнародних відносин, культури і т. ін. або ж у вигляді рецензій на наукові праці, художні твори тощо. У 1915—1916 рр. вони з'являлись головню на сторінках львівського „Українського слова“ та чернівецької „Буковини“ під рубриками „Чужа преса про нас“ та „З нових книжок“. І знов-таки вирізки цих кореспонденцій в архіві Калиновича дають повне уявлення про широту, актуальність та оперативність висвітлення їх тематики й проблематики, майстерність викладу. Під першою рубрикою опубліковано тридцять шість кореспонденцій, заголовки яких говорять самі за себе: „Шведська преса про нас“, „Польська преса про нас“, „Болгарський дневник про Російську Україну“, „Чеський дневник про українські постуляти“, „The Atheneum“ про Україну“, „Голландський учений про Україну“ і т. д. У випадках, коли статті публікувались без підпису, І. Калинович на вирізках засвідчував своє авторство²⁷. Під другою рубрикою автор публікував рецензії та відгуки на найважливіші видання цих років, головню, — Стійки визволення України, що виходили з 1914 р., зокрема на праці В. Барєїнського „Звідки пішло ім'я „Україна“, І. Крип'якевича „Українське військо“, І. Шишманова „Україна в болгарськiм відродженню“, М. Возняка „Наша рідна мова“, М. Лозинського „Галичина в життю України“ та інші, а також на німецькомовні праці Д. Донцова, С. Рудницького про Україну. Всього 22 аркуші. В окремому (дванадцятому) подано доволі широкі анотації до п'яти українознавчих видань²⁸.

Зібрані матеріали були джерелом і для кількох праць І. Калиновича цих років бібліографічного характеру, зокрема „Огляду воєнної української бібліографії (за час першого року світової війни)“ („Українське слово“, 1915), „Важніші жерела до історії Українських Січових Стрільців“ (Стрільецький календар-альманах на 1917 рік, Львів, 1917), „Переклади з української літератури“ (львівський журнал „Шляхи“, 1916), „Преса з приводу смерті І. Франка“ („Шляхи“, 1916). Однак усі вони не були бібліографіями в класичному розумінні. Перша з них, що друкувалася у двадцяти номерах „Українського слова“, подавала анотації або

²⁵ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 592.

²⁶ Там само.— Спр. 593.

²⁷ ЦДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 1397, арк. 1—36.

²⁸ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 40, арк. 1—22.

змісти найважливіших видань українською мовою: відозв і маніфестів австрійського уряду, Головної Української Ради, відозв і протестів СВУ, наукових праць М. Грушевського, В. Дорошенка, С. Томахівського, О. Назарука, „Кобзарів“ Т. Шевченка, популярних календарів і читанок тощо. У другій частині огляду — про українознавчі видання німецькою мовою, — опубліковано лише кілька позицій²⁹. За подібною методикою побудовані й інші згадані вище бібліографічні огляди, до яких автор добрав найважливіший і найбільш актуальний матеріал.

Наприкінці 1916 або на початку 1917 р. І. Калинович повернувся з Відня до Борислава. Про це свідчить його помітка на рукописі ще одного бібліографічного огляду — „Український літературний рух в 1916 році“: „Писано в Бориславі в марті 1917 р. Відчитано в квітні 1917 в салі Народного дому в Дрогобичі з рамени „Жіночої громади“ при участі около 100 слухачів“³⁰. На те, що Калинович в цей час проживав у Бориславі, вказує і низка його листів зі штампом „Іван Калинович — видавець воєнної „Устаїніса“ в Бориславі“, які він розсилав багатом редакціям газет, видавництв і приватним особам із зверненням надсилати на його адресу як окремі видання, так і вирізки з газет воєнного часу. З Борислава він надіслав і першого свого, датowanego 18 березня 1917 р., листа до Управи НТШ у Львові з проханням вислати на його адресу видання Товариства, потрібні йому для укладання „Загальноукраїнської бібліографії 1914—1917 рр.“, „Голосів чужинців та українських політиків про Україну й українців в часі світової війни“ і „Українського пом'яника тих, що лягли головою“. Взамін зобов'язувався передати у власність Товариства (після використання) зібрані ним „10 000 вирізок європейської преси на різних мовах, до тисячі окремих видань, присвячених східноукраїнському питанню, велику кількість летючок (потамного видавництва), 2000 ілюстрацій і 50 мап України“³¹. Вказавши на складне матеріальне становище родини, прохав також надати йому грошову позику, яку гарантував покрити зданими „в коміс“ до книгарні НТШ у Львові (на 18 тис. корон) виданнями „Всесвітньої бібліотеки“.

Цей лист, очевидно, став підставою запрошення Калиновича гостем на засідання Бібліографічної комісії НТШ (5 травня 1917 р.), де він зreferував зміст своєї „Воєнної бібліографії“. Комісія схвально оцінила працю і вирішила підтримати автора матеріально й морально та звернутися з відповідною відозвою до суспільності³². І справді, у „Ділі“ та „Українському слові“ від 4 й 13 травня з'явилась інформація про працю вченого, складену „совісно — з великим вкладом труда і енергії“, та із закликом надсилання авторові „всіх друків включно до найменшого листка або афіші“³³.

Однак з висилкою Калиновичу своїх видань НТШ зволікало і зробило це лише після повторної просьби вченого в листі від 7 липня 1918 р. згідно з накладеною на нього резолюцією (від 10 вересня 1918 р.): „Виділ ухвалив дати за половину ціни Записки т. 21—120, Матеріали до укр[а-

²⁹ ЛНБ НАН України, від рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 39, арк. 1—62.

³⁰ ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 1395, арк. 22.

³¹ Там само — Спр. 184, арк. 3.

³² Там само — Спр. 658, арк. 3.

³³ ЛНБ НАН України, від рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 114, арк. 7.

їнської] етнології т. I—XV, Етн[ографічні] зап[иски] т. XI—XXXV³⁴. Видання надійшли на бориславську адресу вченого.

Під час перемоги і встановлення в Галичині влади ЗУНР (листопад 1918—липень 1919) І. Калинович проживав у Дрогобичі, де обіймав високі урядові й адміністративні посади — начальника дрогобицької пошти, секретаря повітової управи Української Національної Ради в Дрогобичі, секретаря Державного нафтового секретаріату, редактора урядової газети „Дрогобицький листок“, депутата до Української Національної Ради ЗУНР, члена делегації ЗУНР на Трудовий конгрес до Києва³⁵. У липні 1919 р., після загарбання Галичини Польщею, він разом з урядом ЗУНР переїхав до Кам'янець-Подільського, а звідси в листопаді (літаком) прибув до Відня. Тут перебував до кінця 1921 — початку 1922 р.

У час другої віденської еміграції життя вченого його журналістська й бібліографічна діяльність були ще напруженішими, ніж у першій її період. Це були роки поразки українського національного відродження, роки наступу більшовизму в Україні і поширення соціалістичної та комуністичної ідеології в Європі загалом. У ці роки у Відні був репрезентований увесь спектр української політичної еміграції та її еліти — від представництва урядів УНР і ЗУНР до діячів політичних партій незалежного, соціал-демократичного, соціалістичного і комуністичного спрямування. З багатьма із них та їхніми виданнями І. Калинович тісно співпрацював як журналіст, бібліограф і видавець, що, власне, відобразало об'єктивні реалії тодішньої української дійсності.

Із великого списку публікацій І. Калиновича за 1915—1927 рр., який налічує сотні позицій³⁶, видно, що навіть у редактованому ним „Дрогобицькому листку“, попри статтю „Як Дрогобиччина перейшла у владу української Національної Ради“, тобто ЗУНР (1918, № 1), він друкував статті „Диктатура пролетаріату“ (1919, № 29), „Побіда соціалізму“ (1919, № 33), про роботу в робітничих організаціях тощо. У Відні, співпрацюючи з пресою і видавництвом СВУ, уклав бібліографію для „Пам'ятної книги — календаря СВУ „На переломі“ (1920), для офіційного часопису Уряду ЗУНР в еміграції „Український прапор“ склав і опублікував на його сторінках бібліографічний покажчик „Важніші публікації про Галицьку (ЗУНР) Республіку“ (1920, № 43, 44, 45, 47, 49). Його статті про ЗУНР та Українське січове стрілецтво з'являються і в низці інших часописів Європи та Америки. В 1920 р. вийшов також складений ним „Покажчик авторів та їх творів у тижневику „Воля“ за 1919 рік“ — тижневик був позапартійним часописом. І водночас багато кореспонденцій Калинович публікує в органі закордонної групи УКП, очолюваної В. Винниченком, — тижневику „Нова доба“ у ведених ним рубриках, зокрема „Міжнародна сторінка“, „З комуністичного руху“, „Огляд всесвітнього революційного руху“, „З Галицької України“, „З окупованої України“, „З Польщі“, „З Радянської України“, „З Буковини“ та інші. Крім того, за рекомендацією М. Грушевського, який у Відні очолював „Український соціологічний інститут“, І. Калинович склав та у видавництві „Нова доба“ видав „Покажчик до української соціаліс-

³⁴ ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 184, арк. 3.

³⁵ Див.: Сеник Я. Основні дати... — С. 10—11.

³⁶ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 16.

тичної і комуністичної літератури“ (Відень, 1921 р.); склав також „Бібліографію української соціалістичної літератури за 1871—1920 рр.“, яка, проте, не побачила світу.

І все-таки чи не найбільше часу в ці роки І. Калинович віддавав пошукам і громадженню матеріалів до свого широкомасштабного проекту „Всеукраїнської бібліографії“, який остаточно викрystalізувався саме у Відні, і основні теоретичні, історіографічні та бібліографічні матеріали до якого (до 1922 р.) були зібрані саме тут, а згодом допovнені після повернення до Золочева і відновлення співпраці з Бібліографічною комісією НТШ. Щоправда, І. Калинович не поривав зв'язків з НТШ й у Відні, і можна тільки дивуватись, як за умов неймовірної зайнятості і перевантаженості згаданими вище працями, за умов вельми скрутного матеріального становища (про це неодноразово писав в листах до дружини Євгенії), він знаходив час, щоб комплектувати і висилати до бібліотеки НТШ її пресові та книжкові дезидерата. Фінансове становище своєї сім'ї йому вдалося поправити лише завдяки продажу власної, складеної тут бібліотеки, а також задачі на комісію предстванництву Київського товариства „Вернигора“ у Відні великої частини видань „Всесвітньої бібліотеки“. Тоді йому сягнула думка спровадити до Відня дружину і дітей і залишитись тут надалі. Однак повернувся в окуповану поляками Галичину, до Золочева, до сім'ї.

Останній, золочівський період життя І. Калиновича — це більш складний, напружений і непередбачуваний. Одразу після повернення він включився в активну роботу золочівської „Просвіти“ і розбудову її філій у повіті, Педагогічного товариства „Рідна школа“ та Бібліографічної комісії НТШ. На засіданні комісії від 22 травня 1922 р. його обрали її членом і секретарем, на засіданні від 2 листопада 1923 р. він подав широку інформацію про роботу над проектом Всеукраїнської бібліографії і видання її окремими частинами. Ще брав участь в роботі комісії 6 квітня 1924 р. і 15 березня 1925 р.³⁷, увесь час тісно співпрацюючи з В. Дорошенком і підтримуючи з ним сердечні приятельські взаємини. За сприяння В. Дорошенка відновив контакти з М. Грушевським, який на той час уже був у Києві. А про активне спілкування І. Калиновича в ці роки з багатьма іншими українськими громадськими діячами, письменниками, вченими, а також українськими і зарубіжними культурними і науковими організаціями, бібліотеками, редакціями газет тощо вказує збережений в його архіві великий епістолярій, який налічує кілька сотень листів³⁸.

У цей період з'являються і найважливіші видання його українознавчих бібліографічних праць. Серед них „Всеукраїнська бібліографія за 1923 рік (Спроба систематичної бібліографії)“ (1923), „Українська історична бібліографія за 1914—1923 рр. (Публікації в українській мові)“ (1924), „Українська преса і видавництва за 1923 рік“ (1924), „Українська мемуаристика 1914—1924 рр.“ (1925), „Показчик української культури за 1924 рік“ (1925), „Україніса“ в чужих мовах і виданнях за 1924 рік“ (1925), „Німецькі наукові причинки по українознавству за 1924 рік“

³⁷ Див.: Протоколи засідання Бібліографічної комісії НТШ.— ЦДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 658.

³⁸ ЛНБ НАН України, від. рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 120—308.

Поазбучний спис творів Михайла Яцкова.
(1900—1917.)

Я.

I. Повісті і більші оповідання:

Блакитний. Оповідання студія. Видання Українсько-руської Видавничої Спілки. Київ-Львів, 1913, 8°, 34 стор. — Ціна 60 коп.
Герлиця. Зі збірки казок Гліба Опанасюка. Перша частина, друг. „Шляхи“, Львів, 1916, стор. 3—11; Друга частина, 1917, стор. 40—50, 106—108, 101—103, 201—204.
Очі сонця. Повість. Видання Українсько-руської Видавничої Спілки. Львів, 1902, 8°, 176 стор. — Ціна 2 К 40 с.
Тимче злий. Роман з відомого лабурт. Наказом видавництва „Шляхи“. Перша частина. Львів, 1916, 8°, 116 стор. — Ціна 1 К 50 сот. Друга частина, друкується.

II. Збірки новель перекладів:

Адезіо евангеліе. З портретом і вступним словом про М. Яцкова. „Новина Библиотека“, випуск 4. Львів, 1912, 10°, 93 стор. — Ціна 60 сот. (Знак скорочення, якого уживати немо при побудованому повільнику новель М. Яцкова.)
В чарівній сагані. Іронічно-сентиментальні картини. Наказом Українсько-руської Видавничої Спілки. Львів, 1900, 8°, 109 стор. — Ціна 2 К 20 сот. (Знак скор. Зс.)
Далекі шляхи. (Збірка новель та оповідань.) Видання „Ресепційної Библиотеки“, № 610. Львів, 1917, мала 8°, 98 стор. — Ціна 2 К. (Знак скор. Зш.)
Душі владичотів сс. Оповідання. Наказом В. Вудановського. Львів, 1905, мала 8°, 88 стор. — Ціна 70 сот. (Знак скор. Зв.)
Казка про мергелю. (Збірка оповідань і мініатур). Видання „Молодой Музы“, № 8. Львів, 1907, 8°, 150 стор. — Ціна 2 К. (Знак скор. Кш.)
Смерть бача. Нариси в новелі. Видання „Новинної Библиотеки“, № 1214. Львів, 1913, 10°, 97 стор. — Ціна 1 К. (Знак скор. Сб.)
Торні крили. (Збірка новель в парцелі). Видання „Молодой Музы“, № 10. Львів, 1909, 8°, 106 стор. — Ціна 1 К 50 с. (Знак скор. Чс.)

ІВАН КАЛИНОВИЧ

ПОКАЗЧИК
АВТОРІВ ТА ЇХ ТВОРІВ
У ТИЖНЕВНИКУ
ВОЛЯ

за
1919 РІК

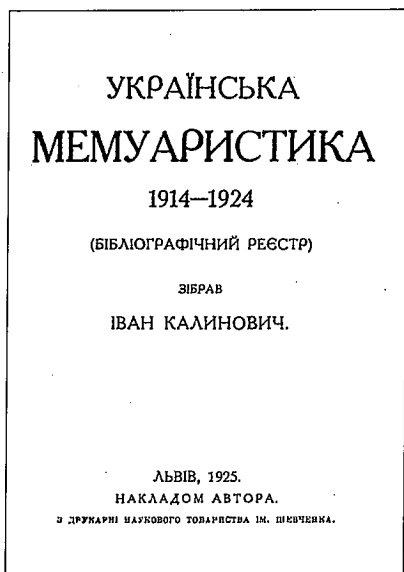
ТОМИ I—VI (26 ЧИСЕЛ)

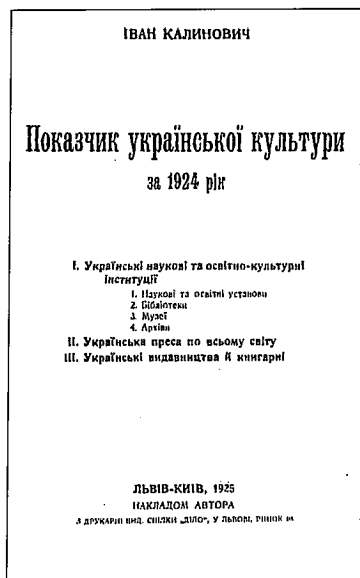
З ДРУКАРНІ ВАЛЬДГЕЙМ-ЕБЕРЛЕ АКЦ.ТОВ. У ВІДНІ

Перша сторінка праці
„Поазбучний спис творів
Михайла Яцкова (1900—
1917)“.— Альманах „Далекі
шляхи“. Львів, 1916 р.

Титульна сторінка „Показ-
чика авторів та їх творів у
тижневнику „Воля“ за
1919 рік“. Відень, 1919 р.

Титульна сторінка книжки „Українська мемуаристика 1914—1924 (Бібліографічний реєстр)”.
Львів, 1925 р.

Титульна сторінка книжки „Показчик української культури за 1924 рік”.
Львів; Київ, 1925 р.

Титульна сторінка книжки „Спис видань Товариства „Просвіта” у Львові. 1868—1924”.
Львів, 1926 р.

МАТЕРІЯЛИ

ДО

УКРАЇНСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ

ВІДС

БІБЛІОГРАФІЧНА КОМПІЯ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

Том V.

Бібліографія Українознавства

за 1914—1923 рр.

випуск

Іван Калінович.

Випуск I.

У ЛЬВОВІ, 1924.

3 друкарні Наукового Товариства Імени Шевченка.

БІБЛІОГРАФІЯ

УКРАЇНОЗНАВСТВА

за 1914—1923 рр.

Зібрано

Іван Калінович.

Випуск I.

Історія України.

Публікації в українській мові.

У ЛЬВОВІ, 1924.

НАСАДОМ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА.

Титульна сторінка книжки „Бібліографія Українознавства за 1914—
1923 рр.“ *Львів, 1924 р.*

(1925), „Спис видань Товариства „Просвіта“ у Львові, 1868—1924“ (1926) та інші. У цей період І. Калинович працює і над, у певному сенсі, підсумковими працями з галузі історії та теорії бібліографії, книги та її статистики — „Відозва“³⁹ [у справі української бібліографії], „Сучасний стан української бібліографії“⁴⁰, „Українська книга в небезпеці“⁴¹, „Сучасний стан українського друкованого слова: Бібліографічно-статистичний нарис“⁴² та інші.

Однак тепер І. Калинович почав нав'язувати щораз тісніші стосунки та співпрацю з лівими, прорадянськими організаціями, зокрема „Сельробом“, та періодичними виданнями „Наше слово“, „Культура“, „Рада“ та ін., відходячи від „Просвіти“, а також НТШ. Цю поведінку І. Калиновича особливо боляче сприймав В. Дорошенко. У листі до свого приятеля від 23 листопада 1926 р. він писав, що не може зрозуміти, чому так діється, що Калинович ігнорує його і бібліографічну комісію, секретарем якої є⁴³. Відповіді на це питання так і не дістав. Можливо, вона захована у листах І. Калиновича до В. Дорошенка, які, за інформацією відомого українського історика в Празі Б. Зілинського, разом з великим архівом вченого нині зберігаються в Літературному архіві Музею чеського письменства у Старих Градах неподалік Праги. Останню поштову листівку офіційного змісту В. Дорошенко надіслав І. Калиновичу 25 серпня 1927 р. А 12 листопада того ж року визначного бібліографа не стало. Помер у Львові внаслідок застуди, якої набув під час переїзду сюди його і сім'ї із Золочева. У некролозі, опублікованому у сельробівській газеті „Наше слово“, редактором якої був наприкінці життя, відзначалось, що ховали його „без попів і дяків“ та під звуки „Інтернаціоналу“⁴⁴.

Спроба Я. Сенюка відшукати могилу І. Калиновича, яка, за матеріалами Личаківського цвинтаря містилася на четвертому полі, виявилась марною, — вочевидь, до наших днів вона не збереглася. Однак збереглась його унікальна друкована й архівна спадщина.

* * *

Драматичним контрапунктом бібліографічної діяльності І. Калиновича можна вважати те, що йому не судилося довести до завершення і повністю реалізувати друком (отже, донести до сучасників) найважливішого і глибоко продуманого свого задуму „Всеукраїнської бібліографії“, а також те, що з величезного, зібраного ним матеріалу для цього та багатьох інших починань йому вдалось опублікувати лише дециму — всього понад тридцять бібліографічних праць різних жанрів і тематики. Вони з'явилися як окремими виданнями, так і прикнижковими, журнальними та газетними публікаціями. Ясна річ, що з самого початку діяльності вченого, обсяги здобутої ним інформації були

³⁹ Рада (Львів).— 1926.— № 11 (31).

⁴⁰ ЛНБ НАН України, від рукописів, ф. 57 (І. Калинович), спр. 65.

⁴¹ Там само.— Спр. 51.

⁴² Там само.— Спр. 55.

⁴³ Там само.— Спр. 164, арк. 34.

⁴⁴ Наше слово.— 1927.— 27 листоп.

скромними, а жанровість публікацій — типовою, як у згаданих вище його бібліографічних „дрібничках“ 1909—1912 рр. У свою чергу бібліографічна праця І. Калиновича в роки Першої світової війни вимагала глибших знань, більшої ґрунтованості та більшої оперативності в пошуках джерел актуальної інформації. Усе це І. Калинович опанував незбагнено швидко й продуктивно, із подиву гідним хистом бачення й висвітлювання у своїх бібліографічних працях найважливішої проблематики, надаючи їм значущості й фаховості. Прикладом можуть бути також згадані вже його огляди української воєнної бібліографії, відгуки української і світової преси з приводу смерті І. Франка та інші. У ці роки з'являються і перші зразки складених Калиновичем персональних бібліографічних покажчиків, а саме бібліографічні списки до видань творів М. Яцькова та В. Короленка „Всесвітньою бібліотекою“.

Політична ситуація періоду другої віденської еміграції вченого диктувала й стимулювала пошуки нових форм жанровості його бібліографічних праць. Насамперед він звернувся до розкриття змістів вагомих періодичних видань. Вибір безпартійного тижневика „Воля“ за 1919 рік (кн. I—VI) для першої праці цього типу не був випадковим з огляду на несквану партійними приписами багатопрофільність та об'єктивність його змісту. Красному письменству, науці й мистецтву були присвячені невеликі розділи. Найбільше місця тут посідали розділи публіцистики (політика, економіка, Україна і зарубіжний світ, офіційні документи) і хроніки (події в Україні, Польщі, Росії та ін.). І. Калинович опублікував також бібліографію до пам'ятної книги-календаря СВУ „На переломі“ (1920), працював над покажчиком змісту часописів „Відродження нації“ (1920) і „Нова доба“ за 1919—1920 рр. та інших. Однак основна маса зібраних ним публікацій з української та зарубіжної періодики (понад сто назв журналів і газет) залишилася в його архіві (понад 16 000 арк.). Найбільшими були матеріали „Літературно-наукового вістника“ за 1898—1926 рр. (1352 арк.), журналу „Українська жизнь“ (Москва) за 1912—1917 рр. (892 арк.), газети „Українські робітничі вісті“ (Вінніпег) за 1919 р. (1158 арк.) та інші.

Крім того, І. Калинович видав кілька дрібних тематичних бібліографічних покажчиків, серед них — „Бібліографічний список до історії [світової] культури“ (1921), „Покажчик до римської літератури“ (1921), „Всесвітній та український історичний календар“ (1925) та ін. Однак усі згадані видання в жанровому плані були своєрідною підготовчою базою для дальшого етапу розвитку жанровості, тематики й проблематики його бібліографічної діяльності, що викристалізувалась у програмі Всеукраїнської бібліографії.

Складність формування обсягів і змісту цієї програми відображає один з перших її видавничих анонсів, уміщений на четвертій сторінці обкладинки „Показника української соціалістичної і комуністичної літератури“. На ній, такою, що готується до друку, рекламувалась „Всеукраїнська бібліографія за 1901—1920 рр.“ У рекламному повідомленні розкрито її зміст: „I. Книжкові видання. II. Листові видання. III. Музичні публікації. IV. Графіка. V. Писання українців на чужих мовах“. Зазначалось, що „наразі готується до друку Бібліографія за 1914 рік“.

Однак, очевидно, у зв'язку з переїздом І. Калиновича до Золочева, згаданому виданню так і не судилося вийти друком. Натомість з 1923 р. почали з'являтися окремі частини „Всеукраїнської бібліографії“, зокрема згадувані вже „Українська історична бібліографія за 1914—1923 рр. (Публікації в українській мові)“ (1924), „Українська мемуаристика, 1914—1924“ (1925), „Українська преса і видавництва за 1923 рік“ (1924), „Показчик української культури за 1924 рік“ (1925), „Україніса“ в чужих мовах і виданнях за 1924 р.“ (1925) та інші. Найоб'ємнішими були два перші показчики, які вийшли окремими виданнями і на прикладі яких можна судити про науковість і доступність закладеної в них інформації. Досить подати зміст першого з них, який містив праці з питань філософії, методології, історії та історіографії, інформацію про наукові організації, видання й публікації з історії України з докладною їх систематизацією за історичними періодами, включно з XIX ст. Бібліографія налічувала 785 позицій, здебільшого анотованої літератури. На такому рівні подавались матеріали й інших названих праць.

У протоколі засідання Бібліографічної комісії НТШ від 7 листопада 1923 р. зазначено, що відбулось обговорення запропонованого Калиновичем проекту „Бібліографія українознавства за 1914—1923 рр.“, у процесі якого вчений заявив, що готує до друку, крім згаданих вище її розділів, також „Українську історичну бібліографію в чужих мовах“, „Бібліографію до української літератури і мови“, „Бібліографію української політичної думки“, „Бібліографію по природознавству“ і „щоб все це пов'язати в цілість, робить відсилачі, іменний і річевий показчики“⁴⁵. Усі члени комісії підтримали проект І. Калиновича, дещо турбувався про місце у ньому розділів про етнографію і фольклор, класичні науки тощо.

Свідченням того, що заява І. Калиновича про підготовку нових розділів „Всеукраїнської бібліографії“ не була голосливою, є збережені в його архіві матеріали до цієї бібліографії, упорядковані за тематично-хронологічним принципом від 1901 до 1927 р.⁴⁶ Вчений планував також видати цю працю в алфавітному упорядкуванні, доказом чого є його праця „Всеукраїнська бібліографія“ за 1923 р. (спроба систематичної бібліографії)“, що вийшла додатком до станіславівського журналу „Книжка“ за цей рік. І справді, у ній доступні І. Калиновичу українські друки упорядковані у строгій алфавітній систематизації прізвищ авторів або назв творів. Однак це був єдиний випуск цієї праці, побудований за алфавітним принципом. Увесь величезний зібраний матеріал поазбучної бібліографії, що охоплював понад чотири тисячі прізвищ діячів української науки, культури, літератури І. Калинович не встиг видати.⁴⁷

І врешті, хоч коротко, про джерела бібліографічної ерудиції й діяльності І. Калиновича. Ними були, безперечно, і здобута ним бібліографічна освіта, і зібрана протягом життя інформація бібліографічного характеру, і цінна його особиста бібліотека, яку дбайливо комплек-

⁴⁵ ЦДА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 658, арк. 3—4.

⁴⁶ Див.: Інвентарний опис...— С. 83—85. Розділ „Матеріали до всеукраїнської бібліографії“.

⁴⁷ Там само.— С. 39—72. Розділ „Поазбучна бібліографія“.

тував книгознавчими, бібліографічними, науковими виданнями з різних галузей знань і якою, за спогадами дочки Надії, дуже пишався. Можливо, що повне видання багатомної бібліографічної праці К. Естрайхера, яке мав у своїй бібліотеці, було для нього не тільки енциклопедією знань, але й прикладом кумулятивних можливостей людини в ділянці інформатики. Та понад усім цим переважала рідкісна, здавалось, невичерпна життєва енергія, що була головним рушієм усієї його багатогранної діяльності, зокрема й бібліографічної.

Що ж до архівної спадщини І. Калиновича, то це чи не єдина в Україні й світі такого типу збірка українознавчих матеріалів, яка і досі залишається невичерпним джерелом для наукових досліджень різного профілю. Однак чи не найбільш науково актуальним і посильним для виконання, на нашу думку, було б складання бібліографічної персоналії вченого з охопленням усіх видів його творчості — літературної, перекладацької, журналістської, видавничої та, зрозуміло, бібліографічної, а також літератури про нього.

До цього зобов'язує збереження пам'яті про великий творчий подвиг Івана Калиновича.

Марія ВАЛЬО